"Nizami Gəncəvi yaradıcılığında iqtisadiyyata baxış"

Ofelya Əhmədova,
İmişli rayonu Müşfiq Şirinov adına
Qaradonlukənd tam orta məktəbin
Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimi

Nizami Gəncəvi Azərbaycan, eləcə də dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindəndir. Nizami Gəncəvi dahi söz ustasıdır. Özünəqədərki ədəbiyyatın çatışmaz xüsusiyyətlərinə son qoyan, onu mütərəqqi ideyalarla zənginləşdirən şair ədəbiyyatımızda yeni, parlaq bir səhifə açdı. O, ədəbiyyatımıza gətirdiyi yeni ənənələrlə bu günümüzün də müasiridir. Bu isə şairin əsərlərinin hər dönəmdə aktual olduğunu göstərir.

Məlum olduğu kimi, Nizami Gəncəvi yaradıcılığında mütərəqqi problemlərə toxunmuş, onların həllinə nail olmuş və yüksək bəşəri ideyaları tərənnüm etmişdir. Bu ideyalar şairin dünya ədəbiyyatının nadir incilərindən olan "Xəmsə"sində öz həllini tapmışdır. "Xəmsə"yə daxil olan əsərləri oxuduqca şairin sənətkarlığı qarşısında heyrətlənməyə bilmirsən. Sənətkar qələminin gücü ilə sətirlərdən insanın ruhunun qidasına çevrilən aforizmlər insanı tərbiyə edir, ona yaşamağın, mübarizə aparmağın və onlarla dəyərlərin sirrini açıqlayır. Bu əsərlər sanki istedadlı bir müəllim, qayğıkeş valideyn, ədalətli hökmdar olaraq bizləri tərbiyə edir. Təmiz, ülvi bir məhəbbətin qələbəsini öyrədir bizə bu əsərlər.

On ikinci yüzillikdən bu günümüzə qədər tərbiyə məktəbi olan N.Gəncəvi yaradıcılığının mövzu dairəsi çox genişdir. O, öz yaradıcılığında insanı düşündürən həyati məsələləri ön plana çəkmiş və onun bədii həllinə nail olmuşdur. Ədalətli hökmdar, saf, təmiz məhəbbət, əməyə, əməkçi insanlara münasibət, digər xalqlara, onların dilinə, dininə hörmətlə yanaşmaq və sairə onlarla humanist fikirlərdir Nizami Gəncəvini yaşadan. Nizami Gəncəvi yaradıcılığında insan həyatı üçün önəmli olan iqtisadi motivlər də vardır. Mən şair haqqında, onun şəxsiyyəti haqqında məlumat əldə etmək üçün bəzi mənbələrlə maraqlandım. Öyrəndim ki, "Xəmsə"yə daxil olan əsərlərində iqtisadi məsələlərə də geniş yer ayıran şairin özü qənaətlə yaşayırmış. Məhz elə buna görə də, əsərlərində qənaətlə bağlı hər cümləsi, hər sətri reallığa söykənmişdir. Mənim üçün Firudin bəy Köçərlinin "Azərbaycan ədəbiyyatı" kitabında verilmiş "Şeyx Əbuməhəmməd İlyas ibn Yusif ibn Müəyyəd Nizami" adlı yazısı daha maraqlı oldu. Mən Şeyx Nizamini özüm üçün başqa bir yönümdən kəşf etdim. Firudin bəy Köçərli yazır: "Nizaminin vəsfində bir şey yazmaqda bizim qələmimiz acizdir. Həkim Xaqani onun mədhində demişdir: "Nizami dünyadan əl çəkib əhli-qənaət və saleh bir zat olduğu üçün ömrünü ibadət və riyazətdə keçirərmiş".

Firudin bəy Köçərli sonra yazır: "Atabəy Qızıl Arslanın imtahan qəsdi ilə Şeyx Nizaminin olduğu zabiyəyə gedib, onu qəribə bir halda görməyi "Atəşkədeyi-Azəri"də rəvayət olunubdur...Atabəy baxıb görür ki, bir piri-zəif bir parça keçənin üstündə əyləşib. Ətrafında başqa bir şey yoxdur, bəqeyr əz-qələm, dəvat və əcayi-piri. Əlində "Quran" və şeyx onun mütaliəsinə məşğul. Atabəy şeyxin bu halına diqqət yetirdikdə onun müqəddəs bir vücud olmağını təsdiq edir". Bəli, yalnız belə bir varlıq qənaətin nə olduğunu öz oxucularına aşılaya bilər. Və şair dünya şöhrətli "Xəmsə"sinə daxil olan hər bir əsərində insanları qənaətcil olmağa səsləyir.

Şair ilk poeması olan "Sirlər xəzinəsi"ndə yazır:

Gizli bir hatif mənə dedi: -Möhtac olanda,
Borcu o qədər al ki, verməyə gücün çata.

Bu gün yaşadığımız dönəmdə Nizami Gəncəvinin yuxarıda qeyd etdiyim misraları bizə ən doğru yolu göstərir. Bəzən elə insanlar olur ki, imkanına baxmadan, gücü çatmayan borca girir. Onu necə qaytaracağını düşünmür. Nəticədə çıxılmaz vəziyyətə düşür. Belə insanlar üçün Nizaminin kəlamları ibrətamiz deyilmi? İnsan yaşayışını təmin edərkən iqtisadi cəhətinə fikir versə, qənaətlə davransa, öz büdcəsinə görə hərəkət etsə borca düşərmi? Əlbəttə, yox. N.Gəncəvi zəhmət çəkən insanın sonda öz zəhmətinin bəhrəsini gördüyünü deyir. Şair yazır:

Kimlər ki, çəkir zəhmət, məgər taparmı illət?
Məşəqqətin sonundan başlanır istirahət.

Doğrudan da, insan halal zəhmət ilə çox şeyə nail olur. İlk növbədə əldə etdiyinin qədrini bilir, qənaətlə işlədir, israfçılığa yol vermir. İnsan əldə etdiyi qənaət hesabına həm özünü, həm də imkansız birini təmin edə bilər. Nizami bu barədə yazır:

Ehtiyacından artıq bir az qızılı vardı,
Öz halal dinarını kisəsində saxlardı.
Bu niyyətlə Sofiya o baş çəkdi bir gecə,
Kisəsini əmanət verdi ona gizlicə.

Bəli, imkansızlara kömək etmək, əl tutmaq xalqımıza məxsus ən ali hisdir. Bu gün bu hislərlə yaşayanlar çoxdur. Ulu Nizaminin yaradıcılığından bəhrələnən insanlar əl tutmaqla Nizami ideyalarının həmişəyaşar olduğunu bir daha təsdiq edirlər. N.Gəncəvi insanları nəfsin əsiri olmamağa çağırır. Nəfsin insanı fəlakətə sürüklədiyini yazır. Yaşadığımız dönəmdə öz nəfsinin əsiri olan insanların nələrə məruz qaldığının canlı şahidiyik. Həbsxana, ölüm-itimdir nəfsin sonu. Şair yazır:

Nəfs vurub dağıdır hər cür qayda-qanunu,
Qoy qənaət qılıncı vursun nəfsin boynunu.

İnsan yaşayışını təmin etmək üçün qənaəti ön plana çəkməlidir. Əgər belə olarsa, onda nəfs ona güc gəlməz.

Nizami Gəncəvinin qənaətlə bağlı kəlamlarına "Xosrov və Şirin" əsərində də rast gəlmək olur. Şair yazır:

Su artıb həddini aşarsa əgər,
İçəni doydurmaz, mütləq qərq edər.

Şair bir inci saflığı olan sudan da qənaətlə işlətməyi tövsiyə edir. Hazırkı dövrdə bəzi insanlar sudan kor-koranə istifadə etməklə israfçılığa yol verirlər. Nəticəsi isə ağır olur. Nizami Gəncəvi yaradıcılığında dəb əsiri olan insanlara da münasibətini bildirir. İnsanda həddindən artıq bər-bəzəyi, geyim-keçimi pisləyir. Həddindən artıq istifadə olunan hər bir şey harama gətirib çıxarır. Bunun isə xeyri olmur. Çünki haram olan yerdə bin-bərəkət olmaz.Mən Nizami Gəncəvinin əsərlərindən gətirdiyim nümunələrin iqtisadi həyatımızda nə qədər böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini bir daha yəqin etdim. Dünyanı bürüyən iqtisadi böhrandan qorunmaq üçün ölkəmizdə aparılan iqtisadi siyasətin düzgün təşkilində Nizami Gəncəvinin yaradıcılığındakı iqtisadi motivlər bizim üçün önəmlidir. Hər birimiz qənaət etməklə iqtisadiyyatımızı daha da möhkəmləndirə bilərik. Nizami Gəncəvinin söz dünyası bizim üçün örnəkdir. Biz bu dünyadan - Nizami Gəncəvi dünyasından bəhrələnərək onun arzularını gerçəkləşdirib əsl insan kimi - qənaət etməyi bacaran insan kimi yaşayarıq. Bu isə N.Gəncəvi yaradıcılığının bir zaman aktual olacağından xəbər verir.

Nizami Gəncəvi təkcə dünənin deyil, bu günün deyil, eyni zamanda gələcəyin söz xiridarıdır. O, sözlərə elə sığal çəkib ki, yaradıcılığında elə məsələlərə toxunub və onun həlli yolunu göstərib ki, onlar böyük şairi həmişəyaşar edəcək. Nə qədər ki, bəşər övladı yaşayır Nizami Gəncəvi də yaşayacaq. Dünya ədəbiyyatında özünəməxsus yeri olan əsərləri yaşadacaq Nizami Gəncəvini, qədirbilən xalqı yaşadacaq özündən sonra böyük bir ədəbi məktəb qoyan, sözə dəyər verən ustad sənətkarı.

Ədalət.- 2021.- 15 iyun.- S.7.